

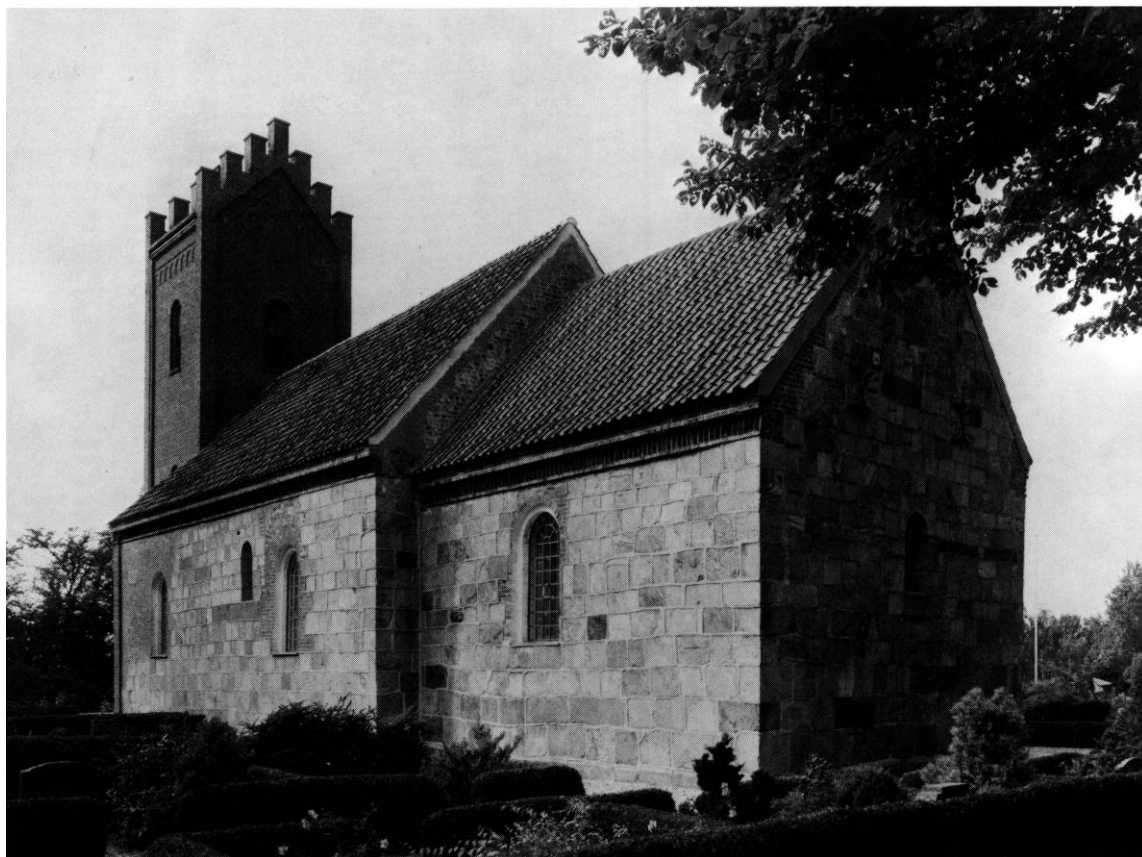

Fig. 1. Kirken set fra sydøst. NE fot. 1977. - *The church seen from south-east.*

VITTEN KIRKE

SABRO HERRED

Frederik III overdrog 25. september 1661 patronatsretten til Mogens Friis til Favrskov.¹ Ved grevskabet Frijsenborgs oprettelse 1672 blev kirken indlemmet heri (jfr. alterkalk og klokker). Den overgik til selveje 1. juli 1921.

I middelalderen og så længe domkapitlet bestod, modtog ærkedegnen afgifter² af kirken mod at revidere regnskaberne og have kirken i forsvar (om denne visitationsret se s. 1367).³ Ærkedegnen, borgmester i København Jacob Mikkelsen, betegnede 1636 kirken som »ganske bygfældig« og dens ind-

komster som så ringe, at den ikke kunne vedligeholdes deraf.⁴ Han ønskede kirken (sognet) sammenlagt med Hadsten, så sognefolkene kunne søge denne kirke, hvilket dog ikke blev gennemført. 1640 pålagdes de øvrige kirker under ærkediakonatet at komme Vitten til hjælp.⁵ - Ifølge Resen fandtes ved Kirken en *kilde*, kaldet Helligdøben.⁶

Vitten var tidligere hovedsogn med Haldum og Hadsten som annekser. Efter 1972 er Vitten sammen med Haldum *anneks* til Grundfør.

Fig. 2. Kirken set fra nordøst. Hugo Matthiessen fot. 1934. - *The church seen from north-east.*

Kirken er opført på en bank syd for landsbygaden, midt i den langstrakte landsby. Sydøst for kirkegården lå indtil o. 1926 pastoratets præstegård med stuehus i bindingsværk fra 1701;⁷ gården og det store haveanlæg ses på matrikelkortet 1801. Kirkegården, der lukkes af træer på alle sider, er 1880 udvidet mod nord, 1899 mod vest.⁸ De nye afsnit ligger betydeligt lavere end den gamle kirkegård.

Kirkegårdens hegn og indgange. Kirkegården har i syd og øst bevaret sine gamle, græsbegroede markstensdiger; mod nord hegnes den af en cementafdækket kløvestensmur fra 1880,⁸ mod vest af et lavt stendige hvorpå en række unge elmetræer. En birkeallé fører fra indgangen i nord op til kirken. På kirkegården ses i øvrigt hængeask, rødbøg og kirsebær. Indgangen i nord har tofløjede jerngitre, ophængt i murede og teglafdækkede piller; tilsvarende køreport

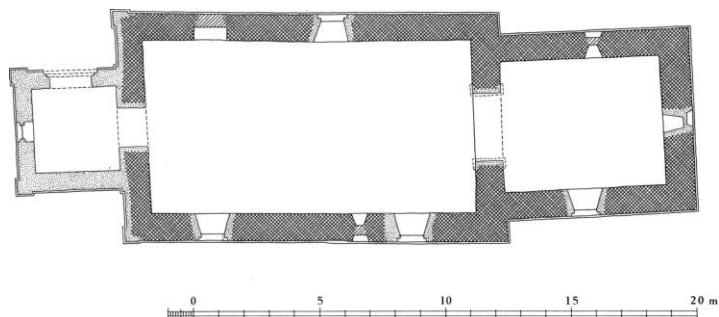
nordøstligt på kirkegården, ved kapellet. En køreport i diget øst for koret har trætræmme-fløje, fæstnet i diget. - En tindingang i det 1880 nedbrudte norddige bestod 1676⁹ af port og låge med »savskårne stakitværk« i eg, 1862 i fyr. En lille flåge sydligt i østdiget, tidligere benyttet af præsten, blev sløjdet 1939.⁸

Et teglhængt *ligkapel* i blank mur og med rundbuet port er 1929¹⁰ opført uden for kirkegårdens nordøstre hjørne. Til dette føjedes 1978 en redskabsbygning (arkitekt Jørgen Malling).

Kirken består af romansk kor og skib fra o. 1200 samt et lille vesttårn, opført ved kirkens hoveddistandsættelse 1865; samme år nedbrød man et våbenhus ved syddøren og en tagrytter over skibets vestgavl. Orienteringen har stor afvigelse mod syd.

Den romanske bygning er rejst af store gra-

Fig.3-4. Plan 1:300 og tværsnit af skib 1:150. Målt af Jens Hougaard og Jørgen Viemose 1970, tegnet af Flemming Beyer 1981. - Ground-plan 1:300 and cross section of nave 1:150.

nitkvadre, men murværket bærer som helhed stærke spor efter omsætning, sidst 1865. Murene, der er af kløvet kamp indvendig, hviler på en skråkantet sokkel; elleve sokkelkvadre, hvoraf de fleste sidder i syd, er forsynet med en usædvanlig *dekoration*, en eller to svagt indhuggede linjer, der understreger konturerne (fig.6).

Døre og vinduer. Skibets oprindelige døre er begge tilmurede, syddøren 1865, da indgangen flyttedes til vestgavlen, norddøren muligvis allerede i middelalderen. I de retkantede åbninger tjener soklen som tærskelsten. Syddøren, der har mistet øvre del ved indsætning af et vindue, måler udvendig 112 cm i bredden. Norddøren, hvis karme er sat af kvadre, står som indvendig blænding; den måler udvendig 105x238 cm, indvendig 126x230 cm.

Af oprindelige *vinduer* ses kun tre. Det ene, i korets østmur, er omdannet indvendig på en sådan måde, at man må regne med, at den ydre indfatning er flyttet i forbindelse med omsætning af gavlens kvadre. Vinduet er opbygget med smige, kvadersatte karme og monolit overligger med rundbue ligesom de to andre vinduer, anbragt henholdsvis i korets nordre og skibets søndre side.

Billedkvader (fig. 7 og 8). I en hjørnekvader, 44x48 cm, indsat med hovedet nedad i korgavlens søndre hjørne, er med lette streger hugget en løve, ikke ulig dem på døbefonten. Dyret er fremstillet med åben flab og vældig tunge; halen, der stikker mellem benene, ender i en stor dusk formet af akantusblade.

Indre. Korbuen, der allerede før 1865 var omsat i tegl, blev efter 1868¹¹ forsynet med

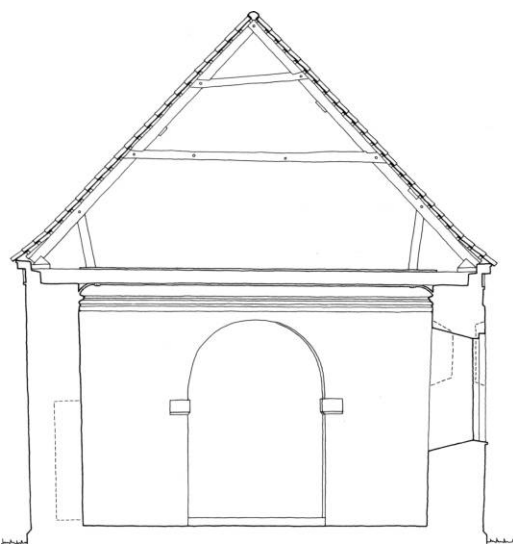
glatte cementkragbånd. De oprindelige *kragbånd* er formentlig identiske med to af de i alt tre 17 cm høje og ca. 120 cm lange kvadre af sort granit, hvoraf to er indmuret i korets østgavl og én i nordmuren. Den ene sten (fig. 5) i korgavlen har synlig vulst og tovstav.

- Loftsbjælkerne hviler på murkronen.

Af taggavlene er kun korets østre, af rå og kløvet kamp, i behold tillige med et par meter af skibets østre.

Tilføjelser og ændringer. Ved skibets vestgavl opførtes 1865 et tårn i røde teglsten, hvis undertrum siden har fungeret som våbenhus; samtidig blev en tagrytter over vestgavlen og et våbenhus foran syddøren nedrevet.

Det nyromanske *tårn*,¹² tegnet af arkitekt Kiilsgaard, smykkes som tilsvarende tårne i Gern (1861) og Sporup (1866), Skanderborg

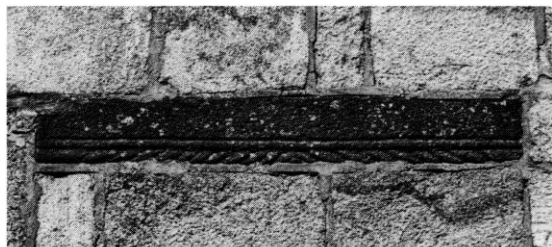

Fig. 5. Korbuekragbånd(?) i korgavlen (s. 1789). NE fot. 1980. - *String course(?), now in east gable.*

Fig. 6. Konturhugne sokkelsten i korets sydside (s. 1789). NJP fot. 1980. - *Plinths with outline carving.*

amt, af hjørnelisener, der mellem første og anden etage brydes af kirkens gesims. De øst-vestvendte gavle afsluttes med cementafdækkede »tinder« over rundbuefrise. Alle åbninger er rundbuede: døren i nord, tre små vinduer i mellemstokværket og de fire glamhuller, der dog inden 1934¹³ er tilmuret i den øvre halvdel.

†*Tagrytteren*, der blev nedtaget 1865, málte 1,9 m i firkant og var af bindingsværk med et 2,5 m højt spir; det omtales først som tækket

med bly, 1862 med spån; i spidsen en 1,2 m høj *tvindfløj*.⁸ Rytteren, der benævnes henholdsvis klokkehus, klokkeværk, tårn og spir, hvilede på en svær, muret pille, 1,8x2,8 m, opført i kassemur ved vestgavlen i kirkerummet. »Klokkehuset« betegnedes 1676 som bygfældigt,⁹ og var 1822 i så dårlig en forfatning, at det måtte nedtages og atter opbygges.¹⁴

Det lille *tvåbenhus*, knap 4 m bredt, 4,8 m langt og 2,2 m højt, var af bindingsværk som flere af de nedrevne våbenhuse på egnen. Taget, hvis spor endnu ses i skibets sydmur, var tækket med tegl.⁸ Huset havde bræddeloft og kampestensgulv; sidstnævnte ønskedes 1850 udskiftet med teglstén. Samme år indsattes et lille vindue i østmuren.¹⁴ Synet frygtede 1864, at huset ville styrte sammen.

Spor efter et stort, rundbuet vindue, vel fra renæssancen, ses omkring skibets østre syd-vindue.

Vedligeholdelse og istandsættelser. Kirken var 1636⁴ så bygfældig, at ærkedegnen ønskede at nedlægge sognet og lade befolkningen søge Hadsten kirke (sml. historik). Selvom kirken 1640⁵ modtog støtte fra nabosognene, var dens forfatning o. 1676⁹ stadig meget ringe: »grundstenene« (soklen) var her og der gået af lave, og skibets sydmur og vestgavl var helt bygfældig; »overet« (tagværket) over kor og skib var brøstfældigt, og taget trængte til reparation. I

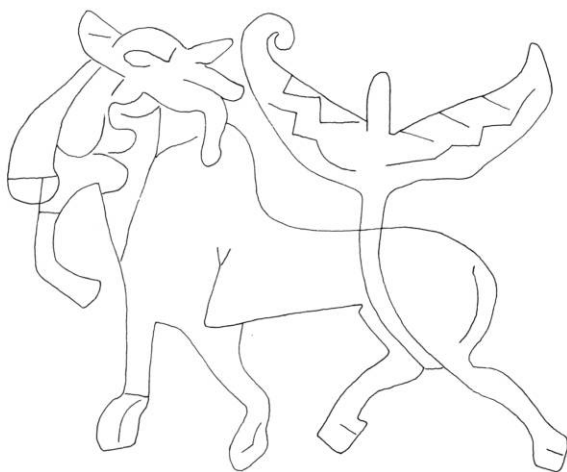

Fig. 7-8. Romansk billedkvader, en løve, i korets østgavl. NJP fot. 1980 (s. 1789). Tegnet af Flemming Beyer 1981 på grundlag af NE fot. 1980. - *Romanesque decorated ashlar with lion in east gable of chancel.*

våbenhuset var tre »vægge« (de udmurede tavler) faldet ud, og der var ingen lås for døren. Man frygtede, at den nystøbte klokke skulle styrte ned fra tagrytteren.

Kvadermurene blev omsat 1701,¹⁵ da syd-muren var »udskredet«. Kirken betegnede 1804¹⁶ som ud- og indvendig istandsat; 1817 var den igen under reparation under ledelse af en murermester, hvis arbejde dog ikke stillede synet tilfreds: Udspækningen var ufuldkommen, og kalken slængt på bygningen »som af en fuser«. 1701 manglede der loftsbrædder;¹⁵ 1819 var flere fag loft råddent. 1830 betegnede kirken som vel vedligeholdt, da den »årligt tilsås af en murermester.«¹⁴

Hovedprincipperne for ombygningen 1865 var indeholdt i den plan, som grev Frijs 1862 lagde for grevskabets kirkerestaureringer.¹⁷ Arbejdet, der kom til udførelse fra december 1864, blev ledet af grevskabets arkitekt, Christen Kiilsgaard.¹⁸ Samtidig med tårnbyggeriet (sml. ovenfor) blev skibets vestgavl skalmuret og forsynet med sokkel og hjørnelisener som på tårnet, og kor og skib blev forsynet med Kiilsgaards karakteristiske murstensgesims. Indvendig blev væggene pudset glatte, og der indsattes i sydsiden tre rundbuede støbejernsvinduer; et lignende vindue anbragtes 1873 i skibets nordmur.⁸ I gulvet nedlagdes sekskantede, gule og sorte teglfliser fra Frijsendal teglværk, mens skibets loft fik dække af gips. To trækkanaler indsattes i korgavlén.

Varme. En kakkellovn, anskaffet 1880,¹⁹ blev det følgende år flyttet fra koret til skibets vestende og herfra 1889²⁰ til skibets nordøstre hjørne. En kalorifer afløstes 1974 af el-luftvarme med indblæsning ved nordvæggen i skibets østende.

I tagværkerne, fra 1865 og af fyrretræ, er genanvendt egespær fra det ældre tagværk, der havde dobbelt lag hanebånd og bladede samlinger med øksehugne streknumre.

Kirken er i dag præget af forrige århundredes ændringer. Efter en lempelig restaurering 1972-74²¹ (arkitekterne Jørgen Malling og Jens Vilhelmsen) står bygningen nu som før med blanke mure og hvidtede vægge og med tage af

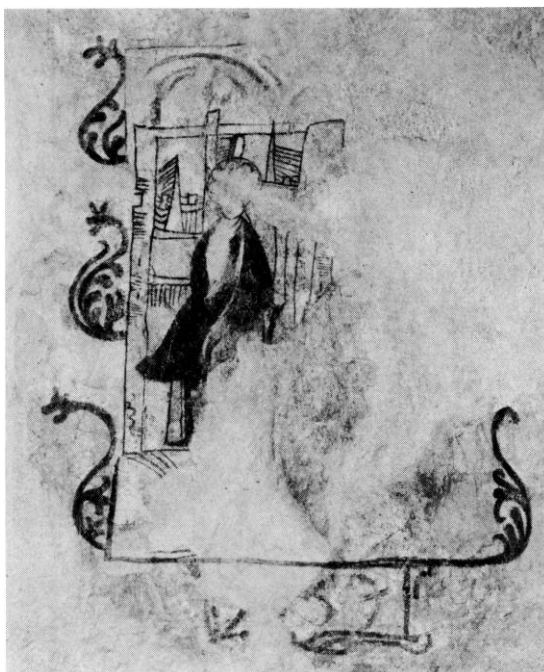

Fig. 9. Fragment af senmiddelalderligt kalkmaleri (s. 1791). NE fot. 1977. - *Fragment of Late Medieval wall-painting.*

vingetegler. Koret var endnu 1951 tækket med bly, mens skibets blytag allerede i 1600'rne delvis var erstattet af tegl.⁹ Ved restaureringen opsattes nyt gipsloft i skibet med bevaring af de gamle gesimser. Korets bjælkeloft står egetræsådet, mens tårnrummet er malet gråt; bag knæfald og under stolestader bræddegulv.

Kalkmaleri. På korets nordvæg, lige vest for det romanske vindue, er 1974 afdækket et ca. 140x100 cm stort, senmiddelalderligt fragment af et kalkmaleri (fig. 9), der har karakter af en altertavle.

Over et predellalignende fodstykke ses en rektangulær ramme, smykket med rankeslyng, der løber ud i bladformede dyrehoveder. I feltets ene side sidder en uidentificeret, kappeklædt person med glorie. Baggrundens skematisk, huslignende figurer angiver muligvis en by.²² Farverne er sengotikkens almindelige. Sorte konturstreger i ramme og baggrund, gråsort kappe, mens kjortel og ranker er rødbrune.

†Kalkmalet frise under loftet i skibet og en

»staffering« under korbuen udførtes 1911 af P. Rahbek¹² (jfr. Lyngå).

INVENTAR

Oversigt. Kirkens indre præges ganske af fornyelser: altertavle og prædikestol 1894-95, udført efter tegning af grevskabets arkitekt, Carl Kiilsgaard; stolestader fra en hovedrestaurering 1865-66, ændret 1911, samtidig med opstillingen af ny alterskranke, pulpitur og orgel. Den romanske døbefont er det eneste synlige levn af ældre perioders inventar.

Alterbord og altertavle, 1895,¹² af eg, udført af snedker Würtz efter tegning af Carl Kiilsgaard. Tavlen er en opbygning i nyromansk stil med søjlebårne portalfelter under trekantgavl kronet af kors. I midtfeltet er med fraktur malet nadverindstiftelsesordene, i nordre felt citat fra »1. Joh. 4,19«, i søndre fra »Joh. Aab. 2,10«; i gavlmedaillonnen Jesumonogram. Tavlen stod i umalet træ indtil 1911,¹² da den stafferedes af P. Rahbek: fladerne rødbrunt marmorert,

profilerne i røde, grålige, gule og blågrå farver, søjlerne grågult marmorert, kapitæler og indskrift gule på sort bund. Istandsatt 1974 af Georg N. Kristiansen.

†*Altertavle.* Rammeværket til en altertavle, af eg, fra 1700'rne, findes nu på loftet. Et stort, rektangulært midtfelt flankeres af pilastre, smykket med snoede skafter udført i indlagt træ og med pålagte bladkapitæler. Trekantgavlen bærer et englehoved i relief og kronet af kors. Postamentet har ved hver ende skårne bladornamenter, der omfatter sammenskrevne initialer »IB« og »AB«. Herimellem en indskrift med reliefversaler: »Da han havde sagt dette etc. Ap. c. 1.9«. Rammen brunmalet, snosøjler, englehoved og bogstaver uægte forgyldt.

1859 omdannede H. H. Würtz tavlen i stil med altertavlerne i grevskabets øvrige kirker. I midtfeltet lavedes en niche, hvori anbragtes en gipsfigur af Thorvaldsens Kristus, erhvervet hos hofgipser V. Orlandi i København. Fronti-

Fig. 10. Indre, set mod øst. NE fot. 1977. - *Interior looking east.*

Fig. 11. Indre, set mod vest. NE fot. 1977. - *Interior looking west.*

spicen blev »omjort med to drejede vaser«. ¹² Forskellige bibelcitater blev malet: På Kristus-figurens sokkel: »Kommer hid til mig, Math. 11,28«, i »feltet til venstre«: »Jeg haver herliggjort dig på Jorden ... Joh. 17,4«, til højre: »Herliggjør du mig og nu, Fader... Joh. 17,5«; i arkitraven: »Både haver jeg herliggjort og vil atter herliggjøre dig, Joh. 12,28«. I frontispicen var Kristi ansigt fremstillet med stråleglans. Alt oliemalet i forskellige farver. ⁸

Som alterprydelse fra 1938-74 tjente et *male-ri*, Kristi himmelfart, signeret »Axel Aabrink 1938«. Olie på lærred, 163x113 cm, i samtidig egetræsramme. Gave fra gårdejer Alfred St. Beck og hustru, Ruholm. Nu ophængt på skibets sydvæg.

Altersølv. *Alterkalk* (fig. 12), formodentlig skænket 1738, udført af Randers-guldsmeden Peter Norman. Den 20,8 cm høje kalk har flad, sekstunget fod ganske svarende til Søften-kalkens (s. 1698); sekskantet skaft og knop med seks bladtunger på over- og undersiden og let

fremspringende rudebasser, der på skraveret bund har graverede versaler: »Iessvs«. På bægeret er graveret Friis' grevekronede våben med Dannebrogssordenens kæde med W, kors og C 5. Omløbende er skrevet: »Christian Greve Friis 1738«. På en af fodtungerne stempet guldsmedens mærke (Bøje 1946, nr. 2410). Skønt Peder Norman først fik borgerskab 1747, er det ikke utænkeligt, at han kan have udført kalken 1738. Glat *disk*, 17,4 cm i tv., på randen graveret cirkelkors på trambuleret baggrund, svarende til Folbys. O. 1700 manglede kirken både kalk og disk. ¹⁵

Oblatæske, o. 1860, ¹⁹ af porcelæn fra Bing & Grøndahl, sort, med guldkors. *Alterkande*, o. 1873, svarende til oblatæsken. ¹⁹

Alterstager, ²³ o. 1900, nyromanske, på blad-smykket trefod og med cylinderformet skaft. *Syvarmet lystestage*, skænket 1935 til minde om Maren Christensen, Bækholm. ⁸ På alterbordet.

Sygekalk (fig. 13), sammensat af barok fod og skaft samt bæger fra 1862, udført af Århus-

Fig. 12. Alterkalk skænket 1738, udført af Peter Norman, Randers (s. 1793). NE fot. 1977. - Chalice presented 1738, executed by Peter Norman, Randers.

guldsmiden Niels Holst Wendelboe. Den 11,7 cm høje kalk har seksdelt tunget og profileret fod, sekskantede skaftled med små profilstave og midtdelt, seksbuklet knop; det glatte bæger er 5,5 cm højt. Under standpladen to mestermærker, sandsynligvis for guldsmiden Niels Holst Wendelboe, Århus (Bøje s. 200), der ifølge regnskaberne 1862¹² leverede et berettelsesbæger med ½vinbeholder og tallerken. Denne disk, 7,3 cm i tv.m., glat, har midt i bundfeltet samme stempel som kalken. Dette mestermærke, der ikke er gengivet hos Bøje, er et W i oval inden for perlestav (jfr. Folby og Lading alterdisk).

Til sygesættet hører et læderfuttal, antagelig fra 1862, 11,5 cm højt, af ovalt tværsnit og med to bærehanke.²⁴

Alterskranke, 1911,¹² med udsavede balustre svarende til prædikestolstrappens og i øvrigt til skranken i Lyngå. Af form femsidet. Mørke-

grå, med røde kanter og lysgrå håndliste. Den tidligere, runde *fskranke* med drejede balustre, var udført 1859 af Würtz i Voldby.¹²

Døbefont (fig. 14-15), romansk, af ret grovkornet grå-rødlig granit, kummen, 68 cm i tv.m., dog lidt mere grålig end foden. Ifølge Mackeprang (Døbefonte s. 277f.) afviger fonten sammen med den beslægtede i Skjød (Viborg amt) fra den større løvegruppe, ved at kummens to løvepar har egne hoveder set i profil, mens et 14,5-15,5 cm fremstikkende mandshoved adskiller dyrene. De to storøjede mandshoveder, hvis hårriller løber i ét med mundingsrandens tovtav, har henholdsvis et fladt halsstykke med indhugget midtkors, og - lidt under hovedet - en fireoddet, flettet figur, muligvis et magisk tegn.²⁵ Det ene dyrepar står med hovederne vendt mod hinanden, det andet følger efter hinanden, adskilt af enkelt og dobbelt tovtav. Foden, der har form af et omvendt terningkapitel med tovtav, har mandshoveder i sviklerne mellem sidernes bueslag, hvorunder der ses relieffer af: 1) løve med bagudvendt hoved, 2) planteornament med treblade, 3) utydeligt planteornament? og 4) vildsvin med børster på ryggen. - 1830¹⁴ var fonten kalket, men ønskedes overstrøget med olie eller limfarve; rensat 1889.¹² 1904²⁶ stod fonten under korbuen, op mod dennes nordvange, nu i koret lige øst for buen.

Dåbsfad, nyere, af messing, 70 cm i tv.m., med glat, 11 cm bred rand; midten udstanset for at give plads til en lille skål, 25 cm i tv.m., med smal rand hvorpå to knopper med øskener. 1865¹² leverede blikkenslager E. Blitz, Randers, fadet, der 1895 forandredes af P.Nielsen, Hammel¹² (jfr. Folby, Sabro hrd.). - O. 1700¹⁵ fandtes intet fad i fonten, 1829 derimod et *ftinfad*.²⁷

Dåbskande, 1975, af messing, stemplet »Hofstatter«. 1862 var *fkanden* af tin.⁸

Prædikestol med trappe og himmel, 1894, af eg, udført af Würtz efter tegning af Carl Kiilsgaard.¹² I nyromansk stil svarende til altertavlen, med fem storfelter, der skiftevis rummer to fyldingsfelter og en søjlebåret portal; polygonal underbaldakin. Opgangspanelet har ud-

savede balustre som alterskranken. Ottesidet, flad lydthimmel, hvis buefrisedhæng ender i trekløverblade. Undersiden listedelt omkring ottekantet midtfelt. Ophængt i tre samtidige jernstænger med smedjernsblomst. Stol og himmel først malet 1911 af P. Rahbek,¹² svarende til altertavlen. Rødbunt marmoreret rammeværk, sortgråt marmoreret gesims og flerfarvede profillister. Gule frakturindskrifter på sort bund. I frisen: »Salige er de, som høre Guds ord... Luc. 11,28. An(n)o 1911«. I portalfelterne: »Herren er min Hyrde... Ps. 23« og »Bliv vaagen og styrk det øvrige... Joh. Aab. 3,2«. Himlens underside blå med stjerner.

†*Prædikestol*, der ifølge en oplysning 1836²⁸ var fra 1582, ønskedes efter et syn 1763²⁹ repareret og forsynet med ny himmel. Efter en reparation 1859¹² blev den i synsprotokollen 1862⁸ beskrevet som 1 alen 15 tommer høj, 11/3 alen bred, femsided, med glatte fyldinger og lisener på hjørnerne; grønmalet og marmoreret. Trappen havde rækværk med drejede balustre. 1893 kasseredes den »meget simple« fyrretræsstol på grund af svampeangreb.¹⁹

Stolestader, 1865 leveret af Würtz, der dels fornyede, dels omlavede et ældre stolesæt.¹² 1911 atter repareret i forbindelse med hovedrestaureringen.¹² Rundbuede gavle prydet med drejet knop på det øvre, fligede rammestykke. Grå- og brunmalede. Det tidligere †*stoleværk* omfattede 1862⁸ 15 fruentimmerstole og 11 mandsstole, alle med gavle, der foroven var »udsvajfede« og med en lægte som rygstød; hvidmalede.

Præstestol, lænestol med Frijs-våbenet udskåret i ryglænet, svarende til Lyngås. 1911¹² brunmalet, våbenet med de heraldiske farver. I korets nordvesthjørne. †*Degnestol* indrettedes 1892 i øverste mandsstol.¹²

To *pengebøsser*, 1909, leveret af W. A. Wilson, Århus,¹² svarende til Lyngås og med samme indskrift. På ottekantede pedestaler.

Pulpitur i vest, 1911, opsat af N. Rasmussen; perlegråt.¹²

Orgel, bygget 1911 af A. C. Zachariasen, Århus.³⁰ Ét maual med fire stemmer og oktakkoppel. Disposition: Bordone 16', Principale

Fig.13. Barok sygekalk med bæger fra 1862 (s. 1793). JJF fot. 1978. - *Chalice for the sick, Baroque, with cup 1862.*

8', Salicionale 8', Flauta 4'(!); pneumatisk keglevindlade. På vestpulpituret.

Salmenummertavler, 1909, to af oprindelig tre,¹² svarende til Lyngås; malet af P. Rahbek i to grå nuancer.¹² 1830 fandtes kun et brædt til at sætte numrene på;¹⁴ 1865 anskaffedes en †tavle med »frontspids« til løse numre.¹²

Stor *præsterækketavle*, 1906,¹² i profileret ramme med tandsnit, malet rød, grøn og guld. Hvid brødskrift på sort bund. På skibets nordvæg. - Mellem 1890 og 1906¹⁸ tjente en gammel altertavle fra Hadsten som præsterækketavle.

Lysekroner. 1) 1915, skænket af sognefoged Peder Nielsen og hustru Ane f. Rasmussen. To gange otte lysearme. 2-3) To ens, erhvervet 1937,⁸ to gange otte lysearme. Skænket henholdsvis af »Maren og Marius Christensen, Bækholm, 1935« og »Kristine Pedersen 23. september 1936«.

Fig. 14-15. Romansk døbefont (s. 1794). Hugo Matthiessen og M. Mackeprang fot. 1934 og 1904. - *Romanesque baptismal font.*

Klokke,³¹ 1884, af støbestål, støbt i J. H. Hellerung & Haubergs maskin- og jernstøberi,¹⁸ ifølge indskriften på befaling af Mogens Krag-Juel-Vind-Frijs, greve til Frijsenborg. 79 cm i tv. Om halsen en palmetfrise, på klokkelegemet indskriften, på latin.

†Klokker. 1) 1529 blev ved klokkeafleveringen til kronen afgivet en klokke, der med ophængningsjern vejede 1½ skippund.³²

2) 1675, støbt af Nicolaus Georgius Calundanus (Claus Jørgensen Kalundborg). Klokken bår følgende indskrift:³³ »Est in honorem hæc campanula fusa triuni an(n)o Jesu Christi MDCLXXV id(us) maii præside regio diocesiano et patrono templi witheniani illustrissimo domino d(omi)n(o) Magnus Friis comite in Frijsenburg liber(o) barone in Frisenwaald etc. etc. episcopo d(omi)n(o) d(octore?) [Erik] Grave pastore loci d(omino) Francisco Blichfeld a pro[curatore?] excell[entissimi?] d(omini) præsidis et patroni nomine Christiano Blichfeld. Me fecit Nicolaus Georg: Calundanus«. (Til den Treeniges ære er denne lille klokke støbt i

Jesu Christi år 1675, dagen før den 15. maj (=14. maj), da den vidtberømte herre, hr. Mogens Friis, Greve af Frijsenborg og fri baron af Frijsenvold etc. var kgl. stiftamtmand og Vitten kirkes patron, og da hr. dr. Erik Grave var biskop og hr. Frands Blichfeld sognepræst³⁴ på foranledning af den berømmelige hr. amtmands og patrons forvalter ved navn Christian Blichfeld (sml. gravsten i Lyngå kirke). Claus Jørgensen Kalundborg³⁵ støbte mig.)

På »nederste rand« henholdsvis mod syd og nord stod versene:

»Som Peter om klokkens sang dig klokkens klang
lod minde
at lade i taare strøm for synd, o! synder rinde
søg kieren, bed om fred, tænk paa dend torden-
klok
ved hvilken vækkes skal død-sofvend folke-flok.

Blant andre hierte-suk dem himlen dette yde
Gud græv her Magnum Friis, som den(n)e klok lod
gyde

med sit høi-grevelige huus bevar i varig flor
ok siden drag glæd i høje him(m)elchor«.

Den revnede klokke blev 1884 anbragt i »old-samlingen« på Frijsenborg.¹⁸

Kirkegårdsmonument. Støbejernskors (fig. 16), o. 1845. Ane Marie Blicher, født Bröchner, død 29. nov. 1845, 71 år gl. Korset, med jern-piedestal, hvorpå relief af engel hvilende sig mod gravurne og med nedadrettet fakkel i højre hånd, ialt 129 cm højt. Reliefindskriften på tværmarmen, foroven på korsstammen en sommerfugl, forneden krydsstillede, nedad-vendte fakler. Tidligere forsølvet. Syd for skibet.

KILDER OG HENVISNINGER

RA. *Håndskriftsamlingen*: Michael Kali Rasmussen. Personallhist. saml. af almindeligt indhold.

LA Vib. *Præstearkiv*: Vitten-Haldum-Hadsten liber daticus 1808-1920 (C 351.24). - Arkivet på *Frijsenborg*: Fr.III's skøde på gods 25. Sept. 1661 (Pergamenter, æske 6). - Syn over grevskabet efter Mogens Friis 1675 (nr. 266). - Skifte 1763 (nr. 143). - *Ved embedet*: Synsprotokol 1862ff. - Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Århus amt i almindelighed s. 37-39 samt forkortelser s. 42-44 og s. 1650-1651.

NM2.afd.: Håndskrift: F.Uldall: Om de danske landsbykirker, I, 1868, 1883 og 1898, s. 154-155. - Indberetninger ved Georg N. Kristiansen 1973 og 1975 (altertavle), Olaf Hellvik 1974 (kalkmalerier), Vibeke Michelsen og Anette Kruse 1977 (inventar og gravminder). - Fyldige udskrifter af de gennemgæede arkivalier findes i NM 2.afd. - Bygningsbeskrivelse ved Niels Jørgen Poulsen, kalkmaleri ved Jens-Jørgen Frimand, inventar og gravminder ved Vibeke Michelsen, orgel ved Ole Olesen. Redaktionen afsluttet 1981.

Tegninger og opmålinger. LA Vib. *Planer og tegninger*: Tegning til altertavle, u.å. (687.1). - Tegning til prædikestol 1895 (687.2). - Arkivet på *Frijsenborg*: Plan, snit og opstalter ved Carl Kiilsgaard 1890 (Bd.2, s. 45-48).

Litteratur: MeddÅSt. 1975, s. 67f.

Bidstrup (LA Vib. Bidstrup godsarkiv. Jordebøger 1721-1869 (G 240.8)). - De middelalderlige afgifter, kirkelam og kirkehavre, havde efter 1672 skiftende ejere, inden de 1720 blev tilskødet Frijsenborg (Kronens Skøder II, 377, 532 og 535; IV, 25 og 178).

⁴ KancBrevb. 20.juni 1636.

⁵ KancBrevb. 5.juni 1640.

⁶ Resen, s. 152; DaAtl. IV, 208. August F. Schmidt: Danmarks Helligkilder, 1926, s. 146.

⁷ Fotografier og korrespondance i NM2; arkitekt P. M. Wier, Århus, forsøgte forgæves at redde præstegården fra nedrivning.

⁸ Synsprotokol 1862ff.

⁹ Arkivet på Frijsenborg. Syn efter Mogens Friis 1675.

¹⁰ LA Vib. Sabro m.fl. hrdr.s provsti. Provstiets kirker m.m. ca. 1844-1933 (C 30.63-66).

¹¹ Uldall.

¹² LA Vib. Frijsenborg godsarkiv. Rgsk. 1854-1922. (G 341.395-459).

¹³ Jfr. foto i NM2.

¹⁴ LA Vib. Præstearkiv. Liber daticus 1808-1920.

Fig. 16. Støbejernskors over Ane Marie Blicher †1845 (s. 1797). KdeFL fot. 1978. - Cast iron cross to Ane Marie Blicher †1845.

¹ Arkivet på Frijsenborg. Pergamenter, æske 6.

² Århus Domkapitels Jordebøger I, 103 og 191.

³ 2. oktober 1666 skødede kongen ærkedegnens ret-tigheder til Axel Sehested til Stovgård (Kronens Skøder II, 247); senere tilhørte de brødrene Hans og Frederik Seidelin, som 19. marts 1729 overlod dem til Mathias Poulsen til Bidstrup (LA Vib. Landstin-gets skøde- og panteprotokol 1727-31 (B 24.680), fol. 347); 1763 indlemmedes afgifterne i stamhuset

¹⁵ RA. DaKanc. Koncepter og indlæg til sjæll. reg. 1701, nr. 73.

¹⁶ LA Vib. Sabro - Vester Lisbjerg hrdr.s. provsti. Synsprotokol 1802-12 (C 29D.6).

¹⁷ Jfr. Kjeld de Fine Licht: Frijsenborgkirker, i Festskrift til Harald Langberg, 1979, s. 199-211.

¹⁸ Note 8 og 12 samt LA Vib. Frijsenborg godsarkiv. Dok. vedr. kirkerne 1860-1923 (G 341.463).

¹⁹ LA Vib. Sabro m.fl. hrdr.s. provsti. Synsprotokoller 1856-1921 (C 30.7-10).

²⁰ LA Vib. Frijsenborg godsarkiv. Afskrift af synsforretn. o. kirker 1888-1920 (G 341.461).

²¹ MeddÅst. 1975, s. 67f.

²² Motivet er hos Niels M. Saxtorph: Jeg ser på kalkmalerier, 1979, s. 316, forsøgsvis tolket som Jesus og samaritanerinden ved brønden.

²³ Stagerne ses på fot. 1904. - 1862 opregnes i inventariet to metallysestager med lampetter (note 8).

²⁴ Sygesættet opbevares hos Grundfør-præsten, der tillige er præst for Vitten og Haldum siden 1972. Med præsteresidensens flytning 1927 fra Vitten til Haldum er sygekalken antagelig flyttet med og derfor blevet betragtet som Haldums.

²⁵ Jfr. Mackeprang: Døbefonte, s. 62.

²⁶ Fot. i NM.

²⁷ LA Vib. Provsteark. Århus amts nrdr. provsti. 1812-44. Synsprotokoller (C 291.2).

²⁸ RA. Af Kall Rasmussen. Personalhistoriske samlinger af alm. indhold.

²⁹ Arkivet på Frijsenborg. Skifte 1763.

³⁰ Zachariasen: Orgelfortegn.

³¹ Grevskabet havde hos arkitekt Carl Lange, Århus, 1883 købt en gammel klokke på 972 pund, måske t-klokke nr. 2, der solgtes til Hellerung & Hauberg. I stedet leverede firmaet en malmklokke på 520 pund. Allerede 1901 sprang imidlertid stykker af klokken, der herefter erstattedes af en støbestålsklokke (note 12 og 18).

³² RA. Rgsk. ældre end 1559. Nr. 21. Liste over indkrævede klokker 1528/29.

³³ Indskriften gengivet efter Uldalls tydning sammenholdt med afskrift i liber daticus (note 14) og dok. i godsarkivet (note 18). Uldall bemærker, at en del af indskriften er aldeles forsvunden ved hammerslag.

³⁴ Sognepræst Frants Blichfeld ejede en gård i Århus by, jfr. ArbÅrhSt. 1936, s. 92.

³⁵ Jfr. Nyrop: Kirkeklokker, s. 121, nr. 66; jfr. DK. Sorø s. 1275.

SUMMARY

Vitten church consists of Romanesque chancel and nave, built of granite ashlar. During a major restoration in 1865, which is still very noticeable in the church, a brick-built tower was added to the west gable of the nave (architect Christen Kiilsgaard). In the chamfered base some of the ashlars have been given one or two lightly incised lines which emphasise the contours. A Romanesque decorated ashlar in the east gable of the chancel depicts a lion with open jaws and huge tongue. Its tail, tucked between its legs, terminates in a large tuft formed of acanthus leaves.

The Romanesque baptismal font is the only important relic from the furniture of earlier periods. Everything else has been renewed: the altarpiece and pulpit in 1894-95, designed by the Manor's architect, Carl Kiilsgaard, and the pews in 1865. These latter were altered in 1911 when a new altar rail, the gallery and organ were installed.

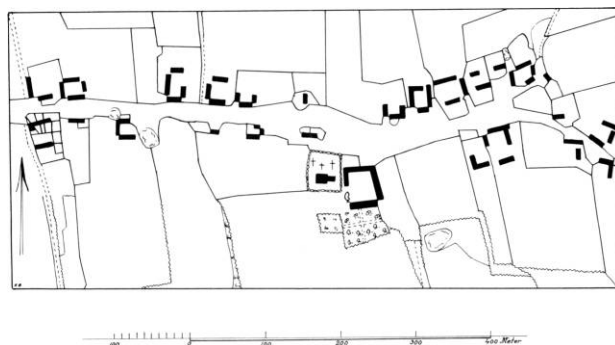

Fig. 17. Landsbyplan 1:10000, målt 1801. - Plan of the village 1801.